

## Din Eğitiminde Başarı İçin Dikkate Alınması Gereken Bir Unsur Olarak İnsan Onuru

Mustafa ÖNDER \*

**Özet** - İnsan onurlu ve şerefli bir varlık olarak yaratılmıştır. Eğitim sistemlerinin görevi bu onura saygılı olmayı ve insanın temel haklarının korunmasını, geliştirilmesini yeni yetişecek nesillere uygulayarak öğretmektir. Sadece bilişsel düzeyde kalan değerlerin kişi ve toplum hayatına yansımaları mümkün olmamaktadır. Halbuki eğitim, kişilere istendik davranış kazandırma çabalarıdır. Fiziki yapısı, duyguları, düşünceleri ile bir bütün olan insanın kalıcı davranışlar edinebilmesi, büyük ölçüde duyuşsal ve psiko-motor boyutların devreye sokulması ile gerçekleşebilmektedir. Okuldaki din öğretimi ve DKAB dersi duygusal boyutun öne çıkabileceği, öğrencilere dini ve milli değerlerin öğretilebileceği bir derstir. Söz konusu değerlerden biri de insan onuruna saygı'dır. Eğitimde başarı için, öğrenciye değerli olduğunun hissettirilmesi, sevilmesi, cesaretlendirilmesi ve özgüveninin sağlanması gerekmektedir. Buradan hareketle hedeflerin gerçekleşme düzeyinin sadece bilişsel alanda değil, duyuşsal ve psiko-motor alanlarda da yükseltilmesi mümkün olabilecektir. Kuramsal bir çalışma olan makalemizde, tarihi tecrübelerimizi de göz önünde bulundurarak günümüz din öğretiminde ve DKAB programında insan onuruna saygı'nın temel değerlerden biri olması ve bir yöntem olarak kullanılmasının gerektiği sonucuna vardık. Bu konuda sorumluluğun büyük ölçüde rol model konumundaki öğretmenlere düştüğüne dair tespitler yapmaya ve bazı teklifler getirmeye çalıştık.

\* Yrd. Doç. Dr., Cumhuriyet Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Okul Öncesi Eğitimi Öğretmenliği Anabilim Dalı

**E-posta:** monder@cumhuriyet.edu.tr

**Anahtar Kelimeler-** Din eğitimi, Din dersi, Değer eğitimi, İnsan onuru, Duyuşsal boyut, DKAB programı

## Giriş

Onur, insanın kendi kendine ve başkalarının kendisine saygısını anlatan bir kavramdır. İnsanın kendine saygı duyması, yaratılışın sırrını anlamaya çalışması, kendi değerini bilmesini gerektirir. Başkalarının bir insana saygı duyması için ise, o kişide bazı erdemlerin bulunması gerekir. Lügat anlamı olarak onur; hay-siyet, şeref, itibar, erdem, kıymet ve değer gibi anlamlara gelir (Küçük, 2013, s.21; Altıntaş, 2013, s. 67). Eğitimin amaçlarından birisi, eğitilenleri onurlu kişiler yaparak, insan haklarına saygılı ve topluma faydalı hale getirmektir. İnsan onuruna saygıyı esas alan bir eğitim programı daha başarılı olabilir. Özellikle din eğitimi ve öğretiminde bu hususa ayrı bir önem verilmesi istendik davranış-lar kazandırmada etkili olabilir.

Günümüzde eğitim programları ve bu programların uygulandığı okullar, sa-dece bilgi vermek şeklindeki işlevlerini gözden geçirmek durumundadırlar. En kolay, en hızlı, en yararlı ve davranış haline dönüşmüş şekilde nasıl öğreni-lebileceğini öğretmeyi amaçlamalıdırlar. Böyle bir hedefin gerçekleşmesi için duyuşsal eğitim ya da eğitimin duyuşsal boyutuna önem verilmelidir. Eğitimin toplumsal, kültürel işlevi düşünüldüğünde de duyuşsal boyut öne çıkmaktadır. Okul sadece bilgiyi değil, bilgiyi sevmeyi de öğretmelidir. Duyguların söz ko-nusu olduğu yerde sevgi, onur, değer kavramları gündeme gelmektedir (Bacan-lı, 2006, s. 4,5).

Ülkemizde genel eğitimin ve din eğitiminin amaçları incelendiğinde; yeni nesillerin milli ve manevi değerlerine bağlı, onları benimseyen, koruyan ve ge-liştiren; zihin, karakter ve bedeni açıdan sağlıklı, ahlaklı, çağdaş değişimlere uyum sağlayabilecek şekilde yetiştirilmesi olarak karşımıza çıkmaktadır. Milli Eğitim Temel Kanununun 2. maddesinde: “Türk Milli Eğitiminin genel amacı, Türk Milletinin bütün fertlerini, Türk Milletinin milli, ahlaki, insani, manevi ve kültürel değerlerini benimseyen, koruyan ve geliştiren ve bunları davra-nış haline getirmiş yurttaşlar olarak yetiştirmek.” (Tebliğler Dergisi, S.2219, 30.10.1986) ifadeleri yer almaktadır. Din ve Ahlak Öğretiminin amaçları ise şöyle ifade edilmektedir: “Din ve Ahlak öğretiminin genel amacı: Temel ve or-taöğretimde öğrenciye, Türk Milli Eğitim Politikası doğrultusunda genel amaç-larına, ilkelerine ve Atatürk’ün laiklik ilkesine uygun, din, İslam Dini ve ahlak

bilgisi ile ilgili yeterli temel bilgi kazandırmak; böylece Atatürkçülüğün, milli birlik ve beraberliğin, insan sevgisinin, dini ve ahlaki yönden geliştirilmesini sağlamak, iyi ahlaklı ve faziletli insanlar yetiştirmektir.” (Tebliğler Dergisi, S.2219, 30.10.1986). Yukarıdaki ifadeleri inceleyecek olursak; öğrenme ile birlikte “davranış haline getirmiş”, “ahlaklı ve faziletli” insanlar yetiştirmek amacı vurgulanmaktadır.

Öğrencilere bu niteliklerin kazandırılmasında en önemli katkıyı yapacak derslerden birisi hiç kuşkusuz Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersidir. Türk milletinin sahip olduğu değerleri dinden ayrı düşünmek mümkün değildir. İnsanımızın dini duygularını ve ihtiyaçlarını sağlıklı ve doğru bir şekilde karşılamadan onların ahlaki ve ruhi bakımdan dengeli gelişebildiklerini söyleyemeyiz. Milletimizin sahip olduğu ya da olması gerektiği değerlerin dini referanslı olmaması gerektiğini iddia edenler, meseleye ideolojik ve taraflı bakanlardır (Tosun, 2012, s. 100-102; Kızılabdullah ve Yürük, 2012, s. 71-74; Önder, 2013, s. 6,7).

DKAB dersi öğrenciye hayatın anlamını araştırmayı, kendi başına eleştirel düşünebilmeyi, seçme kabiliyetini, inancı ile aklını bütünleştirmeyi, güzel ahlak sahibi olmayı, onurlu bir yaşayışla sosyal hayatta örnek olmayı, hoşgörüyü, başkalarına saygıyı öğretmeyi amaçlar (Tosun, 2011, s. 101). Bu değerleri sadece teorik olarak öğretmek, istenilen amaca varmayı sağlamaz. Din eğitiminde asıl olan, değeri ve anlamı hazır olarak sunmak ve ezberletmek değil, aksine öğrencinin değerleri anlaması ve içselleştirerek kendi değeri haline getirmesidir. Bu durumda din eğitiminin görevi; bir değer ve kişilik olan öğrenciden hareket ederek öğrenciye dinin değerlerini kendi değeri haline getirmesinde yardımcı olmaktır. Çocuğun din eğitimi sadece akla yönelik ve teorik olmamalı, aynı zamanda bir duygu ve kalp eğitimi olmalıdır (Eberhard, 1981, s.73; Tosun, 2005, s. 124-125). DKAB programında genel amaçlar sayılırken genellikle öğrencilerin “tanıyabilmeleri”, “kavrayabilmeleri”, “ayrıt etmeleri”, “değerlendirebilmeleri”, “ulaşabilmeleri”, “açıklayabilmeleri” gibi kavramlar kullanılmaktadır. Daha ziyade araştırma, düşünme, algılama ve kullanma becerileri amaçlanmaktadır, hayli zengin bir değerler listesi verilerek bunların içselleştirilmesi öngörülmektedir (DKAB İlköğretim Programı ve Kılavuzu, 2007, s. 11-23). Programda değer öğretimindeki yeni yaklaşımlar açıklanmakta, bu yaklaşımlardan değer açıklamak, ahlaki muhakeme, değer analizi üzerinde durulmaktadır (Zengin, 2011, s. 222). Bir konuyu bilmek, yapmak anlamına gelmez. Öğrenciye değerlerin kazandırılması ise bilgi vermeye ilave olarak başka etkinlikleri gerektirir. Bunun ilk adımı dersin ve öğretmenin öğrenci tarafından sevilmesi, insan onu-

runa saygının öğretilmesi, öğrencinin onur ve haysiyetine değer verilmesi ile atılabilir.

Aslında okulun esas amacı, öğrencinin dini olana tavır alışındaki bilinçliliği sağlamaktır. Yetişmekte olan nesle din hakkında doğru bilgi vermek ve toplumda yaygın olan zihniyetler üzerinde düşünmelerini sağlamak, bilinçlendirmek din eğitiminin genel hedefi olarak belirtilebilir (Selçuk, 2000, s. 13). Öğrencilerin birer kişilik ve değer olarak kabul edilmesi, öğreticilerin de bu bilinci taşıması son derece önemlidir. Bugüne kadar yaşanan tecrübeler neticesinde zorunlu olmuş, muhteva olarak belirli seviyeye gelmiş ve beklentileri karşılayacak durumda olan DKAB dersinde uygulama ve belirlenen hedef davranışların gerçekleşmesinde problemler yaşandığı, dersin ve öğreticilerin zaman zaman eleştirildiği görülmektedir (Kaymakcan, 2009, s. 30; Cebeci, 2005, s. 97; Tosun, 2011, s. 110-111, Önder, 2013, s. 24).

Din eğitiminde başarının yollarından birisi, öğrencilerde değerli ve kıymetli oldukları konusunda farkındalık yaratmaktır. Kendini değerli ve onurlu bulmayan öğrencilerin değer öğrenmesi ve değer üretmesi mümkün değildir. Din eğitimi geleneğinde temel şart kişiye onurunu, haysiyetini kazandırmak ve daha sonra aklını kullanmasını sağlayarak davranışların içselleşmesine zemin hazırlamaktır. Yeni DKAB Programının temellerinden birisi de insana saygıdır. Temelinde insana saygı olan bir eğitim anlayışı, insanın ne olduğu üzerinde düşünür, insanın varlık şartlarını tanımaya ve anlamaya çalışır. İnsanın sahip olduğu potansiyeli değerlendirerek, insana saygı, insanı bütün yönleriyle ele alma anlayışını da beraberinde getirir. İnsana ve onun onuruna saygı, onun yaptıklarını tanıma, anlamlandırma, düşüncelerine ve iç alemine nüfuz etme çabasını da içerisinde taşır (Ortaöğretim DKAB Dersi Programı, 2008, s. 6). İnsana ve onuruna saygı din eğitimi ile doğrudan ilişkisi olan bir konudur. Bu değerleri öğretmek öncelikle din dersinin alanına girmektedir. Ülkemizde İnsan Onuru ve İnsan onuruna saygı konusunun, Diyanet İşleri Başkanlığınca 2013 yılı Kutlu Doğum Haftası ana teması olarak belirleninceye kadar çok fazla gündeme gelen bir konu olmadığını, hakkında müstakil çalışmalar yapılmadığını söylemek mümkündür. Eğitim alanında da insan onuru ve insan onuruna saygı konusunun ayrı bir başlık halinde değil, diğer üniteler ve değerler arasında zımnen yer aldığı görülmektedir. Makalemizde din eğitiminin tarihi birikiminden örnekler sunarak, günümüz örgün ve yaygın din eğitiminde sevgi, insan onuruna saygı ve duygusal boyutun ön plana çıkarılmasıyla başarının yükseltilebileceğine dikkat çekmeye ve bununla ilgili bazı teklifler sunmaya çalışacağız.

### **DKAB Öğretmeni, Öğrenci, Program ve Uygulama**

Çocuklar okula başladıklarında iki farklı durumla karşılaşılır. İçinde Din Kültürünün de bulunduğu bilgileri ilk kez formal olarak edinmeye başlarlar; anne-babalarının yerini öğretmenleri ve arkadaşları alır. Bu dönemde çocuk için “başkaları” önemlidir ve onlarla ilişkiler temel davranışları oluşturur (Bacanlı, 2011, s. 125). Öğretmenler onlara göre, her şeyin en iyisini ve en doğrusunu bilen kişilerdir. Öğretmenler çocuklar için birer rol modelidir. Bu yüzden öğretmenler, çocuklara sadece bilgi öğretken kişi olarak kalmaz; aynı zamanda onların kişilik ve karakterlerinin gelişmesinde önemli bir rol oynarlar. Geliştirdiği psiko-sosyal gelişim kuramı ile eğitime önemli katkılar sağlayan E. H. Erikson, 6-12 yaş dönemini, çalışma ve başarılı olma duygusuna karşı, aşağılık duygusunun gelişim dönemi olarak da kategorize etmiştir.

Bu dönemde çocuk için anne-babanın yerini akran ve öğretmenleri alır. Öğretmen ve arkadaşlarının çocuk hakkındaki yargıları benlik gelişimine yön verir. Okulda başarılı olma zevkini yaşayan çocuklar, olumlu bir akademik benlik algısı geliştirirler. Başarısızlık endişesi içinde olanlar ise okula ve çalışmaya karşı tepki geliştirirler. Bu nedenle çocuklara kapasiteleri ölçüsünde uygun eğitim fırsatları sağlanmalı ve öğrenim mümkün olduğunca bireyselleştirilmelidir. Katı standartlara bağlanmış başarı ölçütleri çocuğu özgün varoluş boyutuna yabancılaştırır ve geriye ket vurmasına sebep olabilir. Standart başarı düzeyine ulaşamadıkları için sürekli tenkit edilen çocuklar, bireysel olarak yaşadıkları değersizlik duygusu nedeniyle aşağılık kompleksine kapılabilirler. Çocuklar bu dönemde basit sevgi ifadeleri ve gösterilerinden çok, başarılarının takdir edilmesini, değerli olduğunun hissettirilmesini isterler (Bacanlı, 2011, s. 124-130; Köylü ve Nazıroğlu, 2012, s. 113-120; Aydın, 2011, s. 97). Bunu ilk gerçekleştirecek olan öğretmenler ve ailelerdir.

Çocuğun ahlaki kişiliğinin gelişiminde ailenin rolü temel olmakla birlikte, zamanının büyük çoğunluğunu içinde geçirdiği planlı ve formal bir eğitim kurumu olan okul da etkili olmaktadır. Özellikle ilköğretim yıllarının, kişiliğin ve bireyselliğin oluşmaya başladığı dönem olması nedeniyle, bu dönemde yetişen neslin kişiliklerini oluşturacak olan ahlaki değerlerin eğitimine öncelik tanınmalıdır. Amacı, bütün eğitim etkinliklerini tamamlamak ve yüceltmek olan ahlak eğitimi, tüm okulun görevidir; tüm görevlilerin sorumluluğu ve etkisi altındadır. Bu konuda, tüm derslerin ve okul birimlerinin ortaklaşa çabası önemlidir. Ancak, amaç ve konuları dinin inanç, ibadet ve ahlak esaslarına göre şekillenen din öğretiminin, ahlak eğitimine katkısı diğerlerine göre daha somuttur. DKAB

dersi, öğrencilerin ahlaki davranışlarında oldukça etkili bir yere sahiptir (Kaya, 2007, s. 30,31,40).

Okulun üç önemli amacı vardır. Bu amaçlardan birincisi toplumun milli, ahlaki, insani, manevi ve kültürel değerlerini benimsemiş iyi yurttaşlar yetiştirmektir. İkinci amacı, beden, zihin, ahlak, ruh ve duygu bakımlarında dengeli ve sağlıklı kişiliğe sahip bireyler yetiştirmektir. Üçüncü amacı ise, bireylerin ilgi ve yetenekleri doğrultusunda bir meslek sahibi olmalarını sağlamaktır. Görüldüğü gibi, Türk Milli Eğitiminin genel amaçları içinde ahlak ve ahlak eğitimi önemli bir yer tutmaktadır. Eğitimin ve okulun en son amacı karakter oluşumu, yani iyi ahlaklı bireyler yetiştirmektir (Kaya, 2007, s. 25,26). Ahlak eğitimi kalbe, zekâyâ, çocuğun duyarlılığına ve iradeye hitap etmelidir (Aydın, 2008, s. 7).

Alman eğitimci Engert, din eğitiminde öğrencinin durumunu şöyle açıklar: “Öğrenci, oluş sürecinde bir şahsiyettir. Dolayısı ile o, Allah’ın da murad ettiği gibi, kültürel görevlerin devam ettirilmesi amacı için bir araç olarak görülmemelidir. Öğrenci kişiliği, geliştirilmesi ve gerçekleştirilmesi gereken amaç ve değerleri içinde taşımaktadır. Eğitim, ancak öğrencinin organik gelişimini ve şahsiyet teşekkülünü desteklediği sürece bir anlam taşıyacaktır. Bu durumda, kişi olarak çocuk, ilk bakışta objektif bir dini değer alıcısı konumunda görülmektedir. Ancak, objektif dini değer olarak nitelenen şey aslında kendisi de bir şahsiyet gibidir; yani, kural ve anlamları olan bir değerler manzumesi ve belirlenmiş bir manevi kişiliktir. Öğrenci bu değerlerle içsel ilişki kurmak zorundadır; bu ise çocuğun zihninde bir kavramlar ağı kurmakla gerçekleştirilemez” (Engert, 1983, s. 33,34; Tosun, 2005, s. 120,121).

Din eğitimcileri, din dersinde ilk planda bilgi aktarılmasının gerekli olduğunu, ancak sadece bilgi aktarmanın ezberi ön plana çıkaracağını, konu’nun derse hâkim olacağını vurgulayarak; ezberlenmiş şeylerin toplamının da din dersinin başarısı olarak algılanacağını belirtmektedirler. Diğer bir problem, günümüz eğitim öğretiminde gerçek veya gerçeğe en yakın araç ve gereçlerle yaparak ve yaşayarak öğretmek hararetle savunulduğu halde; konu din öğretimi olunca bu anlayış unutulmaktadır. Böyle bir çelişki din dersi öğretmenini de zor durumda bırakmaktadır. Aldığı formasyon derslerinde öğrendiği eğitim-bilimsel yöntemleri derste uygulama yetkisine sahip midir? Gösteri yöntemini, rol oynama yöntemini, tartışma ve sorun çözme yöntemlerini rahatça uygulayabilir mi? Namaz, abdest konularını anlatırken gerçek araç gereçlerle, gösteri yöntemiyle anlatabilir mi? Din ve ahlak konularını öğrencilerin gerçek hayatları ile ilişkilendirerek, sorun çözme yöntemini kullanabilir mi? (Tosun, 2011, s. 28-29).

Öğretmen aldığı bilimsel bilgilere göre bunları yapmalıdır, ancak uygulama safhasında sınırlılıklar, istismarlar ve hukuki problemler ortaya çıkabilecektir. DKAB dersinin amaçları katılım düzeyinde bir hedef ve davranış ortaya koymaya engel görünmektedir. Hâlbuki ibadet öğretiminde teori ile birlikte katılım da din eğitimi açısından son derece önemlidir. Din eğitimi toplumda yaygın olarak kabul görmüş dinin öğretimini kendisine konu edecekse, bu dinin ibadetlerini görmezden gelemez. Yapılan alan araştırmalarında, öğrenciler için ibadet eğitimi ve ibadetlere katılımın önemli olduğu sonucuna varılmıştır (Altaş, 2004, s. 210). Din dersinde sadece zihne, ezberlemeye değil, yaşamaya da önem verilmelidir. Tartışılan asıl problem, imanın öğretilip öğretilemeyeceği konusudur. Hedeflerin belirlenmesinde bu sorunun cevabı belirleyici olacaktır (Tosun, 2011, s. 151).

Ülkemizde yaygın ve örgün din eğitiminde beklentilere uygun bir seviye ve muhteva yakalanmış durumdadır. Yapılan araştırmalara göre; öğretmenlerin büyük çoğunluğu DKAB dersinin okullarda verilmesi gerektiğini, programın yeterli olduğunu, ders kitaplarının yeterli muhtevaya ve anlaşılır bir dile sahip olduğunu belirtmişlerdir (Kaymakcan, 2009, s. 30,33,34,41). Ancak bu olumlu görüşlere paralel bir ilgi ve beğeniden söz etmek mümkün görünmüyor. Yapılan alan araştırmaları; DKAB dersinin ve öğretmenlerinin sınıf yükseldikçe öğrenciler tarafından sevilme oranlarının arttığını, sıkıcı bulunduğunu ve derslere aktif katılım konusunda isteksiz olduklarını göstermektedir (Altaş, 2007, s. 377; Ayhan ve diğerleri, 2002, s. 28-30).

Öyleyse problem neden kaynaklanmaktadır, öğrenciye sadece teorik bilgi vermekle yetinmeyip, moral değerler, rehberlik ve manevi yardımda da bulunması gereken bir ders niçin sevilmemekte ve sıkıcı bulunmaktadır? İnsanın eğitimi ancak insanlar yardımıyla gerçekleşir. Öğretici kendisinin ve öğrencilerinin birer insan olduğunu asla aklından çıkarmamalıdır. İnsanlar arasındaki ilişkide temel unsurun insani ve iyi davranış olduğunu, bunun çok etkileyici ve belirleyici olduğunu biliyoruz. Bu tür güzel bir davranış öyle güçlü bir etkiye sahiptir ki, bazen dersin sınırlarını aşar, ona katılır ve onu tamamlar (Bilgin, 1995, s. 119). Alman din eğitimcisi Josef Goldbrunner, “varoluşsal temel dini bilgiler eğitimi” olarak adlandırılan ve Kierkegaard’a dayandırılan bir modelden bahsetmektedir. Dört metodik adımdan oluşan bu modelin ilk ve temel maddesi, öğrencinin öğretmen tarafından bir birey olarak görülmesidir. Öğretmen her bir öğrenciyi sınıftaki kolektiften çözerek bağımsız bir kişilik yapmalıdır (Goldbrunner, 1983, s. 124-125). DKAB dersi programı da her öğrenciyi kendine

özgü bir birey olarak kabul eder (DKAB Ortaöğretim Programı, 2008, s. 13). Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi'nde ilk uygulanması gereken yöntem bu olsa gerektir. Çünkü bu ders kalıcı izli davranış kazandırmayı, hayati yardım şeklinde özümsenebilecek bilgiler vermeyi amaçlar (Tosun, 2011, s. 27). Öğrenci başarılı olduğunu veya olacağını düşündüğünde özgüveni artar. Bu nedenle öğretmenler öğrencilerin başarı güdüsünü desteklemeli, moral vermelidir (Kaya, 2009, s. 42).

DKAB programının ahlaki açıdan temel amaçlarına baktığımızda; öğrencilerin ahlaki değerleri bilerek içselleştirmeleri, inanç ve ibadetlerin davranışları olumlu yönde etkileyebileceğini kavramalarının hedeflendiği görülür. Ahlaki değerlerin sadece bilişsel düzeyde ele alınması uygun değildir. Duyuşsal ve davranışsal alanlarda da ahlaki değerlerin etkisinin hissedilmesi gereklidir. Ahlaki konular bilgilendirici olmaktan ziyade, bilinçlendirici olarak sunulmalıdır. Öğrenciler ahlaki değerleri sınırlı bir zaman ve mekanda ortaya çıkan “dış güdümlü normatif sosyal etki” düzeyinde değil, kişiliğin ayrılmaz bir parçası olabilecek “iç güdümlü enformatik sosyal etki” düzeyinde benimsemiş olmalıdırlar (Yapıcı ve Yürük, 2013, s. 39).

DKAB dersinde bilişsel alanla ilgili bir problem görünmemektedir. Ancak duyuşsal ve psikomotor davranışlar söz konusu olduğunda problemler ortaya çıkmaktadır. Eğitimde duyuşsal boyutun ihmali, kişilerin sahip olduğu önemli bir potansiyelin kullanılmaması demektir. Duygular, inançlar, değerler ve ahlak gibi öğelerden oluşan duyuşsal boyut, birey ve toplum için vazgeçilmezdir. Bilişsel boyuta ciddi katkılar yapan duyuşsal boyut, bireylerin başarısında da önemli bir yere sahiptir (Ulusoy ve Dilmaç, 2012, s. 51; Akyürek, 2012, s. 92-93). Duyuşsal boyutun harekete geçirilmesinde ve değerlerin kazandırılmasında insan onuruna saygı temel ögedir.

Milli Eğitim Bakanlığının, içinde DKAB öğretmenlerinin de bulunduğu 57.358 öğretmenin katıldığı “Meslek içi eğitim ihtiyacını belirleme anketi” ne göre; öğretmenler en çok Öğretim Teknolojisi ve Materyal Geliştirme, Sınıf Yönetimi, Rehberlik ve Psikolojik Danışma, Özel Öğretim Yöntemleri, Gelişim Psikolojisi, Bilişim, Akıllı Tahta ve Bilgisayar Kullanımı ihtiyaçlarını belirtmişlerdir. (<http://oyegm.meb.gov.tr/www/anketler/icerik/23>) Yine alan araştırmaları, öğretmenlerin önemli bir kısmının DKAB Programını okumadığı, yapılandırmacı yaklaşımdan çok fazla haberdar olmadığı sonucunu vermektedir (Kaymakcan, 2009, s. 75).



Yenilenmeye, kendini geliştirmeye en çok ihtiyacı olanlar; birer uzman, yönetici, güdüleyici, danışman, lider ve model olmak gibi çok boyutlu sorumlulukları olan öğretmenlerdir (Bacanlı, 2011, s. 18,19). Okulda edinilen bilgiler, meslekteki tecrübe ve hizmet içi kurslarla yenilenip geliştirilebilir. Milli Eğitim Bakanlığının “Okul Temelli Mesleki Gelişim Modeli” projesinin uygulama ağırlıklı ve gelişmiş ülkeler model alınarak yapılması, hizmet içi kursa katılım aralığının beş yıldan daha az sürede tekrarlanması, eğitim ve ilahiyat fakülteleri ile işbirliği içinde gerçekleştirilmesi gerekir. Milli Eğitim Bakanlığı tarafından planlanan ve genellikle konferans, seminer şeklinde yapılan bu kursların önemli bir bölümü iptal edilmektedir. Gelişmiş ülkeler içerisinde (AB Ülkeleri) öğretmenleri en az profesyonel gelişim kurslarına katılan ülke Türkiye’dir. Problemi büyük ölçüde çözmüş ülkelerdeki (Japonya, Finlandiya vb.) öğretmenlerin profesyonel gelişimi için takip edilen yöntemler örnek alınabilir (Balta, 2013, s.16).

DKAB dersi ve öğretmenleri öğrenciye en fazla manevi yardım, psikolojik yardım ve rehberlik yapabilecek durumda olmalıdır. DKAB öğretmenin derste ki kazanımlarla ilgisi bulunan PDR, İnsan Hakları ve Vatandaşlık, Özel Eğitim, Sağlık Kültürü, Tarih ve Türk Dili öğretmenleri ile yakın bir işbirliği kurarak öğrencilere rehberlik yapması beklenir. Dini bilgileri öğrencinin hayatında kullanabileceği şekilde sunmak için gerekli yöntem ve becerileri edinmek, kendini yenilemek günümüz şartlarında elzem görünmektedir. DKAB öğretmenleri sadece bilgileri ile değil, davranışları ile de örnek olmak durumundadırlar. Aksi halde tavsiye ettikleri her türlü dini ve ahlaki davranış havada kalacaktır. DKAB dersi öğretmenlerinin kullandıkları yöntem ve tekniklerin günümüz şartlarına uygun hale getirilmesi gerekmektedir. Sadece anlatım yönteminin kullanılması ve dersin bir bilgi yığını olarak sunulması yeni programın ruhuna aykırıdır. Öğrenciler genelde öğretmen ile dersi özdeşleştirirler; öğretmeni severlerse dersi de severler. Bu nedenle DKAB öğretmeni sadece ders anlattıktan sonra çekip giden birisi olmamalı; sınıf içi ve dışı etkinliklerde aktif rol almalı, sosyal ilişkilerine, kıyafetine, davranışlarına dikkat etmeli, öğrenci, öğretmen ve idarecilerle iyi bir diyalog kurmalı, rol model olmalıdır. Yeni yapılmış bir araştırmaya göre öğrencilerin DKAB dersine katılma istekleri, büyük oranda öğretmenin sınıfta sergileyeceği etkinliklere bağlı görünmektedir (Çekin, 2014, s. 211). Değer eğitimine ağırlık veren yeni DKAB programı, değer kazandırmadan ziyade, değer açıklamacı bir görünüm vermektedir. DKAB öğretmenleri de, değer eğitimi konusunda okul personeli arasında yeterince işbirliği olmadığını, çevresel faktörler ve bireyselliğin yaygınlaşmasının etkisi ile değerler eğitiminin okullarda hak ettiği yeri bulamadığını belirtmişlerdir (Kaymakcan ve Meydan, 2011, s. 27,29,44).

Yeni DKAB programında ilköğretim için 61 adet değer, ortaöğretim için ise 35 adet değer isimleri sayılarak öğrenciler tarafından içselleştirilmesi öngörülmüştür. Bu değerlerin hangi düzeyde ve nasıl içselleştirileceği konusunda net bir yaklaşım bulunmamaktadır. Sayılan bu değerlerin içinde “İnsan Onuru”, “İnsan Onuruna saygı” gibi bir başlık bulunmamaktadır (İlköğretim DKAB Dersi Öğretim Programı ve Kılavuzu, 2007, s. 22-23; Ortaöğretim DKAB Dersi Öğretim Programı, 2008, s. 16-17).

Öyle anlaşıyor ki, mevcut DKAB programında hedeflerin hangi düzeyde gerçekleşeceği ve öğrenci katılımı konusunda bazı sıkıntılar mevcuttur (Altaş, 2004, s. 210; Demirel, 2012, s. 33). Öğrenciler ibadet ve ahlak konularında derse karşı ilgi duymakta ve katılmayı istemektedirler (Altaş, 2004, s. 130-143). DKAB dersindeki kazanımlarla ilgisi bulunan diğer branş öğretmenleri ile birlikte öğrenciye davranış kazandırmak hedeflenmeli ve bütün öğreticilerin böyle bir bilinçle hareket etmesi sağlanmalıdır (İDKAB Öğretim Programı, 2007, s. 19). Öğrenciler dini bilgilerinin kaynağı olarak DKAB öğretmenini, Kur'an Kurslarını ve ailelerini belirtmişlerdir (Altaş, 2004, s. 129). Bu durum bir güvenin ifadesi olmanın yanında öğretmenlerin sorumluluğunu da yansıtmaktadır.

### **Din Eğitiminde Sevgi ve İnsan Onuru**

Çocukların en temel ihtiyacı sevgidir. Din duygusunun en önemli kaynaklarından biri de sevgidir. Fromm'a göre, çocuklar Allah'ın kendilerini sevdiğine inanmakta, kendileri de Allah'ı sevmektedirler. Anne sevgisi ile Allah sevgisi arasında bir bağ kurmaktadır (Fromm, 2005, s. 73-75; Konuk, 1994, s. 76,77). Anne'nin bebeğini kucağına alması, okşaması, koklaması, gülmesi bebeği için en büyük saadet kaynağıdır. Onun bu şefkat ve sevgi dolu yaklaşımı, bebeğin zihni ve ruhi gelişimi için en iyi vitamindir (Bilgin, 2001, s. 21). John Bowlby, sevginin sadece çocuğun zihinsel gelişimi için değil, fiziksel gelişimi için de şart olduğunu söylemektedir (Aktaran: Sayar ve Dinç, 2009, s. 117). Yapmamız gereken işi Bilgin şöyle özetler: “Severek öğretmek, fakat sevgiyi de öğretmek gerekir” (Bilgin ve Selçuk, 1995, s. 177; Önder, 1997, s. 145-149).

Psikolog Harlow'un yeni doğmuş maymunları annelerinden ayırarak ve yerine manken anneler koyarak yaptığı araştırma ilginç sonuçlar ortaya koymuştur. Manken annelerden birisinin sadece başı anneye benziyor alt kısmı telden yapılmış, diğeri ise yumuşak sünger ve kumaşla kaplı. Manken annelerin göğüslerine biberon yerleştirilmiş. Yavru maymunlar acıktıklarında kumaş kaplı olan mankeni tercih ediyorlar, eğer onda süt kalmamışsa diğerine yöneliyorlar. Özel-

likle korkup, tehlike sezdiklerinde hemen kumaş kaplı anneye sığınıp, sarılıyorlar. Harlow bu gözlem sonucunda şu karara varmaktadır: Yavrular sadece süt aramamakta, yakın bir bedensel ilişki aramaktadırlar. Sadece sütle yaşanmaz, normal bir gelişim için anne sıcaklığı, şefkati ve sevgisi gereklidir (Aktaran: Portakal, 1994, s. 69; Aydın, 2011, s. 25).

Harlow, deneyinin ileri safhalarında maymun yavrularını tamamen annesiz bırakır ve sekizinci ayda kumaş kaplı anneyi tekrar yanlarına koyarak davranışlarını gözlemler. Yavrular anneye hiç ilgi duymazlar. Harlow bu safhada, demek ki çocuk ilk dönemlerde sevgiyi, sevmeyi öğrenmemişse, sonraki dönemlerde hiçbir zaman öğrenemez kanaatine varır (Aktaran: Portakal, 1994, s. 70). İnsandaki kabiliyetler keşfedilip, geliştirilmedikleri müddetçe körelebilir, hatta kaybolabilirler (Bilgin ve Selçuk, 1995, s. 42). Din eğitimi ile uğraşanların en önemli görevi sevgiyi öğretmektir. Ama sevgi sadece tariflerle ve sözle öğretilemez. Yaşayarak, hissedilerek öğrenilebilir.

Anne sevgisi ve öğretmen sevgisi çocuğu ilerleyen dönemlerde Allah sevgisine ve inancına götürecektir. Çünkü sevgi, yaratanın en büyük özelliği ve canlılara verdiği çok önemli bir yetenektir. Allah'ın "Vedud" (çok şefkatli, çok seven ve çok sevilen, sevgiyi yaratan) sıfatı bunu ortaya koyar. Ayette "İman edip de iyi davranışlarda bulunanlara gelince, onlar için çok merhametli olan Allah, gönüllerde bir sevgi yaratacaktır" buyrulur (Meryem, 19/96). Peygamberimiz de hadislerinde: "Allahü Teâlâ rahmetini yüz parçaya ayırdı. Doksan dokuzunu kendi yanında tuttu, bir parçasını ise yeryüzüne indirdi. İşte bu bir parça rahmet sebebiyle bütün canlılar birbirine merhamet ederler. Hatta kısarak (emzirirken) yavrusuna basıp da zarar verir korkusuyla ayağını kaldırır" (Buhari, Edeb/19; Müslim, Tevbe/21) buyurur. Hatta iman etmenin birbirimizi sevmekle, sevgi ile mümkün olacağını belirtir: "İman etmedikçe cennete giremezsiniz. Birbirinizi sevmedikçe iman etmiş olmazsınız." (Müslim, İman/93).

Çocuklar sevgi dolu bir ortamda olduklarında kendilerini güvende hissederler, beyinleri büyüme hormonu salgılar ve zekâları daha hızlı ve kapsamlı gelişir. Okul öncesi dönemde yeterli sevgi ve ilgiyi görmeyen, duygusal ihmale uğramış ve anne şefkatinden uzak çocukların kendilerini mutsuz, savunmasız hissettikleri, yetişkinlikte ruhsal bozukluk, aşırı korku, aşırı kıskançlık, saldırganlık gibi davranışlar sergiledikleri belirlenmiştir (Sayar ve Dinç, 2009, s. 116). Bu durum, tehlikeye karşı tepki vermeyi sağlayan ve kortizol denen stres hormonunun uzun süreli ve aşırı salgılanmasına yol açmaktadır. Kortizol hormonunun aşırı salgılanması ise beynin hipokampus bölümünde önce geçici, ileri safhada

ise kalıcı hasar oluşturmaktadır. Bu durumdaki çocuklarda saldırganlık, öfkeli-lik, sürekli ağlama ve zayıf bellekli olma durumları ortaya çıkmaktadır (Tarhan, 2012, s. 22).

Psikiyatrist Bruce Perry yaptığı bir araştırmada, ihmal edilmiş çocuk grubunun beyinlerinin korteks bölgesinin, kontrol gurubuna göre % 20 daha küçük olduğunu belirlemiş, çocukların ruh ve zihin gelişimi için en önemli gıdanın sevgi ve duygusal ilgi olduğunu tespit etmiştir (Tarhan, 2012, s. 22). Tolstoy, İnsan Ne İle Yaşar? isimli kitabında; “Anladım ki insanın kalbine sevgi hükmeder ve bu sevgi insanı Allah’ın varlığına götürür” derken bu gerçeğe dikkat çekmektedir (Tolstoy, 2011, s. 48-49). Sevgi olmadan yapılacak bir din eğitiminin çocuğu psikolojik, ahlaki hatta inanç açısından problemlerle karşı karşıya bırakabileceği belirtilmektedir (Altaş, 2007, s. 375-376). Din eğitiminde sevginin gücünden yararlanılmalı ve dini kültürümüzde sevgi temasını işleyen sure, ayet, hadis, kıssa ve hikâyelerden faydalanılmalıdır.

Sevgi ile insan onuru arasında ciddi bir ilişki vardır. Onurlu olmak ve insan onuruna saygı göstermek sevgi ile mümkündür. Her bireyin insanlık onurunun bilincinde olması, onu bir temel değer olarak özümsemesi eğitimle mümkündür. Bu yüzden eğitim programlarının insan onuruna saygı esasına dayandırılması gerekir. Öğrencilerin birinci derecede kendilerinden etkilendiği aile ve öğretmenlerin, insan onuruna saygının ve bu saygı temeline dayalı bir hayatın ne olduğunu yaşantılarıyla, davranışlarıyla sergilemeleri zorunludur (Aydın, 2013, s. 56,57). Din eğitimcisi dersini severek anlatmalı, öğrencilerine değer vermeli, kendisini ve dersini sevdirmelidir. Öğrencinin statü ihtiyacı doğrultusunda, değerli olduğu, birey olarak kabul edildiği kendisine hissettirilmelidir (Altaş, 2004, s. 209).

### **Kur’an ve Sünnetten İnsan Onuruna Saygı Örnekleri**

Kur’an-ı Kerime göre insan, canlılar içerisinde en güzel biçimde yaratılmış (Tin 95/4), en değerli (İsra 17/70), Allah’ın kendi ruhundan üfleyip, bahşettiği üstün vasıflar nedeniyle yücelttiği (Secde 32/9; Hicr 15/29), kendisine halife yaptığı (Bakara 2/30-33; Fazlurrahman, 1993, s. 67), akıl, irade ve vicdan sahibi seçkin bir varlıktır (Duman, 1996, s. 123). İnsanın düşünebilme, aklını ve iradesini kullanabilme, algıladığı şeylerden bilgi edinerek duygularını ifade edebilme özellikleri başka hiçbir canlıya verilmemiştir. Çoğu canlıda göz, dil, kalp, kulak, ağız, beyin gibi insanla ortak organlar bulunmasına rağmen hiçbirisi bu organlardan insan gibi faydalanamaz, bilgi üretemez ve düşünemez. Bu özellik-

leri ile insan mükemmel ve mükerrem (saygıya değer, onurlu) yaratılmıştır. Yeryüzünde bu özellikleri ile ahlaka dayalı bir sosyal düzen kurma görevi insan'a verilmiştir. Kur'an bu görevi emanet olarak tasvir etmektedir ve görevinin ciddi olduğunu vurgulamaktadır (Ahzab 33/72; Mü'minun 23/69; Fazlurrahman, 1993, s. 68). Bütün ilahi dinlerin amacı insana şeref, haysiyet ve onur kazandıran bu vasıfları korumak ve sonraki nesillere aktarmaktır.

Hizmet Peygamberin insanlarla olan münasebetlerinde davranışlarının temel karakterini şu hususların oluşturduğunu görüyoruz: a) İnancı ne olursa olsun muhatabın insan olması. b) İnsanın temel hak ve hürriyetlerine saygı gösterilmesi. c) Daima insan haysiyet ve onurunun gözetilmesi. d) Kimsenin kusurunu yüzüne vurmayarak haysiyetinin rencide edilmemesi. e) İnsanı kazanmayı esas alması ve insanı eğitmede sevgi, tedricilik, sabır göstermesi olarak özetlenebilir (Akyüz, 2005, s. 449). Peygamberimiz insanların yaratılıştan getirdiği duyguları sahiplerine keşfettirmeyi, geliştirmeyi ve her türlü aşırılıktan korumayı esas almıştır (Koca, 2009, s.34). Çocukları daima önemsemiş, onlara selam vermiş, sohbet etmiş, şakalaşmış ve oyunlarına katılmıştır. Onların yaramazlıklarına katlanmış, onurlarını kıracak hiçbir davranışta bulunmamıştır (Ahmed b. Hanbel, Müsned 2/513). Şimdi birkaç örneğe bakalım:

Hizmet Enes (r.a) naklediyor: Çölden şehre geldikçe çiçek, meyve ve bitkilerden hediye getiren Zahir adlı kimseye Peygamberimiz (s.a.s.): “Zahir bizim badiyemiz (çölümüz)” diye takılır, “Biz de onun şehriyiz!” diye eklerdi. Çünkü Peygamberimiz (s.a.s.) de çöle dönen Zahir’e şehir ürünlerinden alır verirdi. Fiziki olarak çirkin olan ve bu yüzden psikolojik problemler yaşayan Zahir, toplumdan uzak çölde yaşamaktadır. Oradan getirdiği malları Medine pazarında satmaktadır. Bir gün Zahir çölden gelmiş, pazarda mallarını satacak yer ararken Peygamberimiz (s.a.s.) onu takip etmiş ve arkasından yakalayıp elleriyle gözlerini kapatmıştı. Zahir: “Kimdir o?” derken, gözlerini kapatanın Rasûlullâh (s.a.s.) olduğunu anlamıştı. Bu sırada Hizmet Peygamber (s.a.s.) şaka ile: “Köle satıyorum, bu köleyi kim alacak?” diyor; Zahir: “Bana kimse kıymet biçmez, beni bu halimle kim ne yapsın Ya Rasûlullâh! Zira benim yüzüm çirkindir!” deyince Hizmet Peygamber (s.a.s.) şöyle buyurdu: “Ey Zahir, dıştan bakanlara göre öyle fazla kıymet biçilmezse de senin Allah katında değerin çok büyüktür.” buyurdular (Tirmizi, Şemail-i Şerif/257). O günden sonra Zahir kendi ile barıştı, sosyalleşti ve Medine halkı arasına karıştı. Peygamberimiz bu uygulamasında öncelikle muhatabının onur ve kişiliğine vurgu yapmış, sonra da güzel bir rehberlik ve psikolojik yardımla onu topluma kazandırmıştır. Diğer bir ifade ile eğitilebilir hale getirmiştir.

İbretlik bir başka olay şöyledir:

Bir genç Peygamber aleyhisselama geldi ve dedi ki: “Ya Resulullah Bana zina etmem için izin ver. Oradakiler gence doğru yönelip onu azarlamaya başladılar. ‘Sus! Sus!’ dediler. Peygamberimiz; *Onu bana yaklaştırın*, dedi. Genç iyice yaklaştı, yanına oturarak Ona:

- ‘*Annenin zina etmesi hoşuna gider mi?*’ dedi.

-Asla istemem! Sana kurban olayım ya Resulullah! dedi.

-İşte bak, insanlar da annelerinin böyle bir şey yapmasını istemez.

-*Kızın için böyle bir şeyden hoşlanır mısın?* dedi.

-Asla istemem! Sana kurban olayım ya Resulullah! dedi.

-İşte bak, insanlar da kızlarının böyle bir şey yapmasını istemez.

-*Kız kardeşin için böyle bir şeyden hoşlanır mısın?* dedi.

-Asla istemem! Sana kurban olayım ya Resulullah! dedi.

-İşte bak, insanlar da kız kardeşlerinin böyle bir şey yapmasını istemez.

-*Halan için böyle bir şeyden hoşlanır mısın?* dedi.

-Asla istemem! Sana kurban olayım ya Resulullah! dedi.

-İşte bak, insanlar da halalarının böyle bir şey yapmasını istemez.

-*Teyzen için böyle bir şeyden hoşlanır mısın?* dedi.

-Asla istemem! Sana kurban olayım ya Resulullah! dedi.

-İşte bak, insanlar da teyzelerinin böyle bir şey yapmasını istemez. Sonra da elini o gencin elinin üstüne koydu ve şöyle dua etti:

“*Allah’ım Günahını mağfiret et. Kalbini temizle. İffetini koru.*”

O genci bir daha böyle bir şeyle ilgilenirken gören olmadı.” (Ahmed b. Hanbel, Müsned, V/256 ). Bu olayda eğitim açısından dikkatimizi çeken hususlara bakacak olursak: Herkesin kızdığı, ayıpladığı kişiyi Peygamberimiz yanına çağırarak oturtmuştur. Ona değer vermiştir. Problemini ayrıntıları ile dinlemiştir. Empati yapmasını sağlayacak sorular sormuştur. Muhatap, fıtratı gereği, yapacağı fiilin kötü ve çirkin olduğuna ikna olmuş ve vazgeçmiştir. Peygamberimizin tutumu delikanlıyı eğitilebilir hale getirmiştir (Özbek, 1995, s. 176).

### **İnsan Onuruna Saygılı Olmanın Eğitsel Gücü**

Çocuğun eğitimi sürecinde aile ve okulun insan onuruna saygıyı öğretmeyi temel hedefler arasına alması gerekir. Ancak, bu sadece teorik öğrenmelerle gerçekleşmez. Öncelikle programlar yapılırken konunun dikkate alınması,

metotlarının belirlenmesi, iyi örnekler ve yaşantılarla desteklenmesi gerekir. Çocukların rol model olarak seçtikleri aile büyükleri ile öğretmenlerine büyük bir sorumluluk düşmektedir. Belki de DKAB öğretmeni bu rol modeller içinde en başta gelmektedir.

İnsan onuruna saygılı olmanın eğitsel gücü tartışılmaz. Bireyin ve öğrencinin onuruna hitap eden herhangi bir davranış anında karşılık bulabilmekte, çoğu kez ahlaki bir tezahür olarak ortaya çıkmaktadır. Bir lisede sürahiyi kıran öğrenci mubassır (gözetmen) tarafından müdür odasına götürülerek şikâyet edilmişti. Müdür öğrenciye, devlet malını korumak gerektiğine dair sözler söylerken, öğrenci sürahiyi kendisinin kırmadığını söylemişti. Mubassır öğrencinin yalan söylediğini iddia ederken müdür ayağa kalkarak öğrencinin elini sıkmış ve: Yanılıyorsunuz, bir öğrenci yalan söylemez, yanlış görmüşsünüz diyerek mubassır susturmuş ve öğrenciye çıkmasını söylemişti. Dışarı çıkan öğrenci bir süre sonra geri gelmiş ve dizüstü çökerek müdüre hitaben: Beni affediniz, iki suçu birden işledim. Beni cezalandırın, hem sürahiyi kırdım hem de yalan söyledim diyebilmiştir (Aydın, 2013, s. 56-60).

Çocuklara değer verilip, duygusal davranıldığında psikolojik güvenleri oluşur. Deneme, sorma ve araştırmalarına izin verildiğinde yaratıcı olabilirler (Turaşlı, 2014, s.11). Gururunu okşayan bir yaklaşım onları eğitebilir, istendik davranışları özümseyip uygulayabilir hale getirir. Peygamberimizin çocuklarla ilişkisi bu temel yaklaşım üzerine kurulmuştur. Hurmaları taşıyarak düşüren bir çocuk bahçe sahipleri tarafından yakalanarak Peygamberimize götürülmüştü. Peygamberimiz niçin hurmaları taşıdığını sormuş, çocukta hurma düşürüp yemek için bunu yaptığını söylemişti. Peygamberimiz kendisine: “Böyle yapma! Yere düşen hurmaları al, ye; fakat ağaçları taşlama!” dedi ve elleriyle başını okşadı (Çetin, 2006, s. 353).

Peygamberimiz Huneyn Savaşı’ndan dönerken Ebu Mahzure isimli genç ve yanındaki on arkadaşı ile karşılaştılar. Bu sırada ezan okunmaya başladı. Gençler okunan ezan ile alay etmeye başladılar ve sözlerini tekrar ettiler. Rasulullah onları duydu ve ezan bitince bazı kişiler gelerek “içinizde güzel sesli biri var”, sizi Rasulullah istiyor diyerek alıp huzuruna götürdüler. Peygamberimiz “Sesi gür olan hanginiz?” diye sorunca arkadaşlarım beni gösterdiler. Beni yanında alıkoydu ve arkadaşlarımı gönderdi. Bana: “Haydi ezan oku” dedi. Kendisini ve ezanı hiç sevmemişim halde kalkıp önünde durdum ve bana ezan okumayı öğretti. Ben de ezan okudum ve ardından bana içinde gümüş para bulunan bir kese verdi. Göğsümü ve alnımı sıvazlayarak “Mübarek olsun” dedi. Ben ken-



disine: Ey Allah'ın elçisi! Mekke'de ezan okumama izin ver dedim. "Tamam, izin verdim" dedi. O andan itibaren Peygambere karşı olan duygularım değişti, gönlüm ona karşı sevgi ile dolup taşı. Mekke'ye geldim ve Rasulullah'ın emriyle müezzinlik yapmaya başladım" (İbn-i Mace, Ezan/2; Çetin, 2006, s. 489). Duygulara hitap etmenin eğitimde önemli bir yeri vardır. Bütün üstün değerler duygulardan ve onların yönlendirilmesinden kaynaklanmaktadır. Eğitim sürecinde dikkat edilmesi gereken, bedeni duyguların ruhi duygular üzerinde egemenlik kurmasını ve köreltmesini engellemektir (Bilgin, 1987, s. 15).

### **Sonuç ve Öneriler**

Eğitimden beklenen bilgi ve teknoloji toplumunun ihtiyaçlarına cevap verebilecek, düşünen, bilgi üreten, rekabet edebilen, inisiyatif kullanabilen ve toplumun değerlerini benimsemiş kişiler yetiştirmektir. Bu sadece teknik ve pozitif alanlar için söz konusu olmayıp, bütün alanlar için gereklidir. Öğrenilecek değerlerin başında insan onuruna saygı gelmektedir. Günümüz dünyasında adeta bilgi selinin içinde boğulan ve anlam arayışında olan insanlara, dinin ve dini bilginin doğru olarak sunulması önem kazanmıştır. Okullarda okutulan DKAB dersinin bu anlamda öğrencilere ciddi katkı yapabileceği bir vakiadır.

Din eğitiminin sadece teorik bilgilerle, bilişsel öğrenmelerle gerçekleşmesi mümkün değildir. Öğrenme sadece zihinsel ya da bilişsel olarak gerçekleşmez. Zihinsel öğrenmelerde duygusal boyutun önemli bir yeri vardır, hatta duygusal tecrübelerin öğrenmeyi birinci derecede etkilediği söylenebilir. Din öğretiminde öğrencinin kişilik bütünlüğü göz önünde bulundurularak bilişsel, duyuşsal ve psiko-motor davranışlar da kazandırılmalıdır. Genellikle öğrenmeler bilişsel alanın bilgi basamağı ile sınırlı kalmaktadır. DKAB dersinin genel amaçları katılım konusunda bir hedef belirlemeye engel görünmektedir. Hedeflerin hangi düzeyde gerçekleşeceği konusunda belirsizlik vardır. Programın bu açıdan gözden geçirilmesi gerekmektedir. DKAB dersinin duyuşsal ve psiko-motor hedeflerinin gerçekleşmesi büyük ölçüde öğrencinin kişiliğini kazanması ve öğretmenin bu süreçte yardımcı olması ile mümkündür. Disiplini sağlama adına öğrencilerin pasif bir konuma gelmesi, kendilerini ifade edememesi, sorularını sormaması amaçların gerçekleşmesini ve değerlerin içselleştirilmesini engeller. Öğrencinin statü ihtiyacı doğrultusunda, değerli olduğu, birey olarak kabul edildiği kendisine hissettirilmelidir. Teknik ayrıntılara boğularak dersin duyuşsal ve manevi boyutu ihmal edilmemelidir.



DKAB öğretmenlerinin yetiştiği İlahiyat Fakültelerinin DKAB Eğitimi Bölümlerinde psikolojik danışmanlık ve rehberlik, iletişim dersleri ve uygulamaya ağırlık verilmelidir. Öğretmenlik bölümlerine sadece alınan puana göre ve atanabilme garantisi gibi bir anlayışla değil, belki özel bir sınav ya da mülakat ile öğrenci alınmalıdır. Öğretmenlik sürekli yenilenmeyi ve günceli takip etmeyi gerektiren bir meslektir. Bu yenilenme daha ziyade mesleğe başladıktan sonraki süreçte, düzenlenecek olan hizmet içi eğitim kurslarında gerçekleştirilecektir. Genellikle seminer ve konferans şeklinde gerçekleştirilen hizmet içi eğitim kurslarının uygulamaya dayalı, öğretmenlerin yetiştiği fakültelerle işbirliği yapılarak düzenlenmesi faydalı olacaktır. Hizmet içi kurslar için Eğitim ve İlahiyat Fakültelerinden bilimsel destek alınabilir ve uzun vadede bu kurslara bazı standartlar getirilerek üniversitelere devredilebilir.

Kullanılan metotların çeşitlendirilmesi ve zenginleştirilmesi, öğreticilerin uygulanan program hakkında bilgi sahibi olması derse olan ilgiyi ve katılımı arttıracaktır. Örgün ve yaygın din eğitimi yapan kurumlar işbirliği yapmalı ve koordineli çalışmalıdır. Okul yöneticileri ve öğretmenler örtük eğitimi bilinçli bir şekilde uygulayarak değer eğitimine katkı sağlamalıdır. İnsan onuruna saygılı olmanın eğitsel gücü son derece yüksektir. Böyle bir tavır DKAB dersinden daha fazla beklenti içinde olan öğrencinin derse ilgisini, katılımını ve başarısını, hedeflerin gerçekleşme düzeyini yükseltecektir. Bugüne kadar eğitime ve din eğitimine “dıştan bakarak” geliştirme anlayışını, “içten yaparak” geliştirme ve zenginleştirme anlayışı ile değiştirmeliyiz. DKAB programında değer açıklamacı anlayış yerine değer kazandırıcı anlayış esas alınmalı, insan onuruna saygı müstakil bir konu halinde işlenmeli ve bir metot olarak kullanılmalıdır. Eğitimde görev alan tüm personel örtük program hakkında bilinçlendirilmeli, rol model olduklarını unutmamalıdır. Eğitim sayesinde bütün öğrencilere insanlık onuruna saygı duymayı öğretmek ve bunun neticesinde belirlenen uzak hedeflere ulaşmak mümkün olabilecektir.

### **Kaynakça**

- Akyürek, S. (2012). İlk ve Orta Öğretimde Din Öğretimi: Kuramsal Çerçeve. R. Doğan ve R. Ege (Ed). *Din Eğitimi El Kitabı*. Ankara: Grafiker Yayınları.
- Akyüz, A. (2005). *Yaşayan Kur'an Hz. Peygamber*. İstanbul: Ensar Neşriyat.
- Altaş, N. (2004). *Gençlik Döneminde Din Olgusu ve Liselerde Din Öğretimi*. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Altaş, N. (2007). *İDKAB Öğretmen El Kitabı*. İstanbul: Dem Yayınları.

- Altıntaş, R. (2013). Cahiliye Zihniyeti ve Çiğnenen İnsan Onuru, *Hz. Peygamber ve İnsan Onuru*. Ankara: DİB Yayınları.
- Aydın, A. (2011). *Eğitim Sevgidir*. Ankara: Pegem Akademi Yayınları.
- Aydın, M. Z. (2005). *Ailede Çocuğun Ahlak Eğitimi*. İstanbul: Dem Yayınları.
- Aydın, M.Ş. (2013). Peygamber Efendimizin Örneğinde İnsan Onuruna Saygı Bilincini Kazandırmak, *Hz. Peygamber ve İnsan Onuru*. Ankara: DİB Yayınları.
- Aydın, A. (2011). *Eğitim Psikolojisi Gelişim-Öğrenme-Öğretim*. Ankara: Pegem Akademi Yayınları.
- Ayhan, H., Hökelekli, H., Öcal, M., Mehmedoğlu, Y. ve Ekşi, H. (2002). *Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersleri Üzerine Çok Yönlü Bir Alan Araştırması*. İstanbul: Sedar.
- Bacanlı, H. (2006). *Duyuşsal Davranış Eğitimi*. Ankara: Nobel Yayınları.
- Bacanlı, H. (2011). *Eğitim Psikolojisi*. Ankara: Pegem Akademi Yayınları.
- Balta, N. (2013). Öğretmenlerimizi Nasıl Profesyonelleştirelim? *Zaman Gazetesi*, 20 Ekim 2013, s. 16.
- Bilgin, B. ve Selçuk, M. (1995). *Din Öğretimi Özel Öğretim Yöntemleri*. Ankara: Gün Yayıncılık.
- Bilgin, B. (1995). *Eğitim Bilimi ve Din Eğitimi*. Ankara: Yeni Çizgi Yayınları.
- Buhari, Ebu Abdullah Muhammed b. İsmail. (1981). *Sahihu-l Buhari*, İstanbul: Çağrı Yayınları.
- Cebeci, S. (2005). Türkiye’de Din Eğitimi Sorununa Yönelik Çözüm Yaklaşımları ve Çözüm Önerileri, *Türk Milli Eğitim Sisteminde Din Eğitimi ve Öğretimi Sempozyum Tebliğleri*, ss.92-103. Ankara: Yarınlara İçin Düşünce Platformu Kültür Yayınları.
- Çekin, A. (2014). Ortaokul Beşinci ve Altıncı Sınıf Öğrencilerinin Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersine Katılıma İlişkin Görüşleri. *Milli Eğitim Dergisi*, 201, 203-215.
- Çetin, A. (2006). *Örneklerle Peygamberimiz*. İstanbul: Ensar Yayınları.
- Demirel, Ö. (2012). *Öğretim İlke ve Yöntemleri Öğretme Sanatı*. Ankara: Pegem Akademi Yayınları.
- Duman, M. Z. (1996). *Nüzulünden Günümüze Kur’an ve Müslümanlar*. Ankara: Fecr Yayınları.
- Eberhard, O. (1981). Wie lassen sich die modernen padagogischen bestrebungen für die evangelische erziehungslehre fructbar machen”, in: K.Wegenast, *Religionspadagogik*, C.I, s.73, Darmstadt.

- Engert, J. (1983). Über die wissenschaftliche Grundlegung der Religionspädagogik, in: K. Wegenast, *Religionspädagogik*, C.II, ss.34-44, Darmstadt.
- Erdoğan, A. (2014). *Eğitim Davranış Terbiyesidir*. Ankara: Pegem Akademi Yayınları.
- Fazlurrahman, (1993). *Ana Konularıyla Kur'an*. (A. Açıkgenç, Çev.) Ankara: Fecr Yayınları.
- Fromm, E. (1980). *Sevme Sanatı*. (Y. Salman, Çev.) İstanbul: İlya Yayınları.
- Goldbrunner, J. (1983). Katechese im Dienst am Glauben, in: Klaus Wegenast, *Religionspädagogik*, C.II, s.124,125, Darmstadt.
- Hökelekli, H. (2011). *Din Psikolojisi*. Ankara: TDV Yayınları.
- İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi (4,5,6,7 ve 8. Sınıflar) Öğretim Programı ve Kılavuzu, (2007). Ankara: MEB Yayınları.
- Kaya, M. (2007). İlköğretim DKAB Programlarındaki Ahlaki Konuların Ahlak Eğitimi Açısından Değerlendirilmesi. *Ondokuzmayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 23, 23-50.
- Kaymakcan, R. (2009). *Öğretmenlerine Göre DKAB Dersleri Yeni Eğilimler: Çoğulculuk ve Yapılandırmacılık*. İstanbul: Dem Yayınları.
- Kaymakcan, R. ve Meydan, H. (2011). Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Programları ve Öğretmenlerine Göre Değerler Eğitimi. *Değerler Eğitimi Dergisi*, 9(21), 27-55.
- Kızılabdullah, Y. ve Yürük, T. (2012). Din Eğitimi ve Öğretiminin Temelleri. M. Köylü ve N. Altaş (Ed.), *Din Eğitimi*. Ankara: Gündüz Eğitim ve Yayıncılık.
- Koca, F. (2009). *Kur'an-ı Kerim'e Göre Hz. Peygamberin Örnek Hayatı*. Ankara: TDV Yayınları.
- Konuk, Y. (1994). *Okul Öncesi Çocuklarda Dini Duygunun Gelişimi ve Eğitimi*. Ankara: TDV Yayınları.
- Köylü, M. ve Nazıroğlu, B. (2012). İlköğretimde Din Eğitimi. M. Köylü ve N. Altaş (Ed.) *Din Eğitimi*, ss.113-150. Ankara: Gündüz Eğitim ve Yayıncılık.
- Küçük, R. (2013). Hz. Peygamberin Örnekliğinde İnsan Onuru. *H. Peygamber ve İnsan Onuru*, Ankara: DİB Yayınları.
- Merter, F. (2013). Okulda ve Sınıfta Örtük Program Aracılığı ile Değerler Eğitimi, *1. Ulusal Değerler Eğitimi Kongresi Bildiri Özetleri*. Ankara: Pegem Akademi Yayınları.
- Müslim, b. Haccac el-Kuşeyri. (1981). *Sahih-i Müslim*, İstanbul: Çağrı Yayınları.
- Ortaöğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi Öğretim Programı (9,10,11 ve 12. Sınıflar), (2008). Ankara: MEB Yayınları.

- Önder, M. (2013). Sevgi, Din Dili ve Hikâyelerin Çocukların Din Eğitimindeki Yeri ve Önemi. *The Journal of Academic Social Science Studies*, 6(3), 1285-1298.
- Önder, M. (2013). İslam'ın İlk Yıllarında Kadın Eğitimi. *Abant İzzet Baysal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 13/1, 139-153.
- Önder, M. (1997). *Prof. Dr. Beyza Bilgin ve Din Eğitiminde Yeni Yöntem Çalışmaları*. Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Önder, M. (2013). Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretiminin Temelleri Üzerine. C. Tosun ve M. Polat (Ed.), *Düşünen Sınıflar İçin DKAB Öğretimi İlkokul 4.Sınıf*, ss.18-30. Ankara: Pegem Akademi Yayınları.
- Özbek, A. (1995). *Bir Eğitimci Olarak Hz. Muhammed*. Konya: Esra Yayınları.
- Özden, Y. (2013). *Eğitimde Yeni Değerler*. Ankara: Pegem Akademi Yayınları.
- Portakal, H. (1994). *Çocuk Eğitiminde Özgürlük ve Saldırganlık*. İstanbul: Altın Kitaplar Yayınevi.
- Sayar, K. ve Dinç, M. (2009). *Psikolojiye Giriş*. İstanbul: Dem Yayınları.
- Selçuk, Mualla, (2000). "Din Öğretiminin Kuramsal Temelleri", *Din Öğretiminde Yeni Yaklaşımlar*, İstanbul: MEB Yayınevi.
- Tarhan, N. (2012). *Kendinizle Barışık Olmak* (17.Baskı). İstanbul: Timaş Yayınları.
- Tebliğler Dergisi*. (1986). S.2219.
- Tirmizi, Ebu İsa Muhammed (1981). *Sünen*, İstanbul: Çağrı Yayınları.
- Tolstoy, L. N. (2011). *İnsan Ne İle Yaşar*. İstanbul: Şule Yayınları.
- Tosun, C. (2011). *Din Eğitimi Bilimine Giriş*. Ankara: Pegem Akademi Yayınları.
- Turaşlı, N. K. (2014). Yaratıcılıkta Temel Kavramlar ve Yaratıcılığın Doğasını Anlamak. E. Ç. Öncü (Ed.) *Erken Çocukluk Döneminde Yaratıcılık ve Geliştirilmesi*, ss. 2-15, Ankara: Pegem Akademi Yayınları.
- Ulusoy, K. ve Dilmaç, B. (2013). *Değerler Eğitimi*. Ankara: Pegem Akademi Yayınları.
- Yapıcı, A. ve Yürük, T. (2013). Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretim Programının İncelenmesi. C. Tosun ve M. Polat (Ed.) *Düşünen Sınıflar İçin DKAB Öğretimi 4.Sınıf*, ss.31-55, Ankara: Pegem Akademi Yayınları.
- Zengin, M. (2011). *Din Eğitimi ve Öğretiminde Yapılandırmacı Yaklaşım*. İstanbul: Dem Yayınları.
- <http://oyegm.meb.gov.tr/www/anketler/icerik/23>, 29.10.2013.

## Human Dignity Should be Considered as a Factor for Success in Religious Education

Mustafa ÖNDER \*

### Abstract

We started this article, in which we try to examine the educational power of respect for human dignity, by dwelling on the meaning of the concept of honour. As what Bacanlı (2006) said, schools and curriculums cannot obtain the expected results by only giving information, they must also teach to love getting the information. One of the goals of general education and religious education in Turkey is to raise a moral and virtuous generation who internalized all values. The realization of these characteristics by only cognitive level is not possible. Exaltation of love, respect and human dignity should be used as a method and taught by implementation. Religious Culture and Moral Knowledge is the primary lesson that will contribute on this topic.

As stated by Tosun (2011), religious education is the core of the education. It must be the main purpose to create awareness for students about their value. It is impossible to learn, teach and internalize the values for students who consider themselves worthless and unsuccessful. Human dignity doesn't become a current issue in our country until it is specified as the main theme of the Blissful Mawlid Week in 2013 (a *week-long celebration of the Prophet's birthday*).

---

\* Asst. Prof. Dr., Cumhuriyet University , Faculty of Education, Department of Early Childhood Education

**Address for correspondence:** Cumhuriyet Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Okul Öncesi Eğitimi Ana-bölümü, Sivas

**E-mail:** monder@cumhuriyet.edu.tr

### **Teachers, students, program and practices**

In our study, first of all we discussed the program and application in the context of student and teacher in Religious Culture and Moral Knowledge lesson. As stated by Erikson, for children of 6-12 age group, they must be appreciated and respected in terms of their personality and for their willingness to study, also issues of success should not be turned into something that create the feelings of failure and inferiority complex. Emphasizing these issues in religious and moral education may increase the success. The German educator Engert says : the students should establish an intrinsic relationship with values in religious and moral education and it is not possible to reach the objective by only teaching the concepts (1983).

When the program of Religious Culture and Moral Knowledge is examined, it is seen that the goals of the lesson prevents to present a goal and a desired behaviors that enhance the level of attendance to the lesson. In the field researches that are done recently by Altaş, Ayhan and coworkers (2007), it is observed that the curriculum of Religious Culture and Moral Knowledge lesson is improved but as the grater is level of the class the lesser the students' interest and attendance to the lesson. One of the main reasons of this is the behavior of the teacher as well as overlooking the fact that each of the students has a character and the main factor in human relations is well behavior and respect. In his four step model that he named as "existential basic religious information education", the German educator Goldbrunner defines the first step in such a way that the student should be considered as an individual by the teacher. When the student's personality is dignified, attendance to lesson, self-confidence and success of the student will also increase.

As stated by Yürük and Yapıcı (2012), ethical values cannot be discussed only at cognitive level. It should also include affective and behavioral level. The values should be internalized at the level of "intrinsic informatics social impact" as an inseparable part of the student's personality. According to a broad participation research that was done by Ministry of National Education, the teachers, also including the Religious Culture and Moral Knowledge, find themselves insufficient from vocational, technical and pedagogic aspect. In a field survey that was done by Kaymakcan (2009), it is ascertained that the teachers of the Religious Culture and Moral Knowledge lesson have little knowledge about the curriculum and the constructivist approach. As stated by Bacanlı, teachers are the people who have the most need of renewal and self-development in the

society. Because they will educate new generations. Therefore, the organized in-service courses and seminars should be serious, long term and done with cooperation with Faculties of Education. Countries such as (Finland-Japan) that solve the education problem must be taken as a model.

The teachers of the Religious Culture and Moral Knowledge lesson are not the people who only relay on information; they should also take the responsibility of being a role model for students. There is a directly proportional relationship between loving the lesson and the teacher. According to a research done by Çekin, in Religious Culture and Moral Knowledge lesson, attendance of a student to the lesson is dependent on the teacher's behavior. Value instruction is the emphasized issue in Religious Culture and Moral Knowledge program (primary and secondary education). In this program, 96 pieces of value is enumerated in topics (2007, 2008) and these are intended to be internalized. It is not clear how and in which level these values will internalized. Among these values "human dignity" and "respect for human dignity" are not available. In this program, rather an "explanatory" perceptivity is adopted.

### **Love and Human Dignity in Religious Education**

Some points in religious education under the title of love and human dignity: love is the basic need of children. As stated by E. Fromm (2005); loveless life is not possible for humanity. Love is the basis of mother-child relationship and education. Love takes the person to God and beauty. Bilgin summarized this issue as such; we should teach the love to children fondly. The result that was reached out in tests made on monkeys by the psychologist Harlow (1994) is that: The experimentalized young monkeys don't only need food and milk, but also love and trust. As stated by Tarhan, if the children have not learnt love and later when they required to learn this, they will probably fail to learn this in late stages of life, and this situation is more likely to cause social and psychological problems throughout their lives.

The issues such as; love, care, respect for human and brotherhood are emphasized frequently in primary religious resources (Koran and Hadith). The human needs to be seen as something of value and be considered important. It is stated that peace, brotherhood and education cannot exist without love. In Koran and tradition, we see that humanistic approach and being respectful to human dignity is an important education method. We see that how Prophets and Prophet Muhammad train and persuade the people by using this method. They managed



to educate people who were considered by many as are pariah and uneducable because of their psychological and social problems, so they succeeded to reintegrate them into the society by this method. Bruce Perry (2012) and Tolstoy (2011) produced writings supporting these views.

### **Being respectful of educational force for Human Dignity**

Be respectful to human dignity has a quite serious educational power. As stated by Aydın (2013), any behavior that appeals to human dignity can find immediate response and appear as a moral manifestation. It is possible to see the effects of this educational power in some practices of our Prophet. These are the points that are emphasized in conclusion and recommendations part of our study: It is expected from the ones who are responsible from education to raise individuals who can respond to the needs of the society, by using initiative, create a solution and are capable to compete.

### **Conclusions and Recommendations**

Conducted scientific researches resulted that childrens' psychological trust is build up and they have an increasing creativity if they are valued and respected. In this sense, Religious Culture and Moral Knowledge lesson will make a significant contribution. It's not possible to raise individuals who are moral, hardworking and will contribute to the society by only cognitive learning. In other words, to know something doesn't guarantee that this information will be put in practice. The values need to be taught also by involving the sentimental dimension. Dignifying and respecting student's personality is the basic requirement to involve the sentimental dimension. The Religious Culture and Moral Knowledge program should be arranged accordingly and add value concept which should be internalized instead of explaining it. Respect for human dignity should be a separate title and should be taught by instructors via implementing. It is important for all instructors and staff in schools to behave consciously within a hidden curriculum and act with awareness that they are role models. By this way, it will be possible to raise more successful generations who internalize the values and respect other people. Hence, the specified goals will be achieved at a higher level.

**Keywords-** Religious Education, Value Education, Human Dignity, Affective Dimensions, Religion Course Program